

Michael Lavalette

NEFORMALNO SOCIALNO DELO, URADNO SOCIALNO DELO IN DRUŽBENA GIBANJA

UVOD

V teoriji in praksi socialnega dela se zdaj dobro zavedamo, da je pri sprejemanju odločitev o življenju in potrebah skupnosti uporabnikov služb treba upoštevati vidike uporabnikov in uporabnic (Beresford, Croft 2004, *Shaping Our Lives* 2013). Občasno (žal še vedno redko) to pomeni delo, ki poteka skupaj z združenji uporabnikov služb (denimo predstavnikov, ki vodijo kampanje za zavetišča, kampanje na področju oviranosti, nastanitve, gibanja mladih ali starejših), da bi skupaj premislili o težavah, s katerimi se spopadajo uporabniki in uporabnice služb (Social Work Action Plan 2013), in izpeljali vrsto pobud za kampanje, s katerimi bi družno odpravili marsikatero zatiranje in neenakosti (glej na primer Ferguson, Smith 2012). V Britaniji so se novejši modeli skupnega dela s skupnostmi uporabniških služb razvili zaradi zahtev »gibanj za socialno blaginjo«, ki so se pojavila v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja. Samorganizirane, glasne in militantne skupine aktivistov za pravice ljudi z oviranostmi so se uprle medicinskim modelom oviranosti – in opredelile razliko med dejansko fizično oviranostjo in »družbeno konstrukcijo« oviranosti (UPIAS 1974). Te skupine so se uprle ukrepom vlade, ker je želela odpraviti vrsto ugodnosti, namenjenih osebam z oviranostmi in njihovim službam, ter zahtevale, da ljudje z oviranostmi sami oblikujejo službe glede na lastne potrebe, zanimanja in zahteve, ne pa da te službe določa množica »strokovnjakov« (v tem primeru je bilo socialno delo tako kot medicinske stroke tarča napadov aktivistov), ki so sprejemali odločitve, ne da bi ljudi z oviranostmi neposredno vključevali v odločanje.

Zahteva po izražanju in vključevanju uporabnikov služb je torej prišla iz gibanj za socialno blaginjo in je pomenila izziv za prevladujočo teorijo in prakso socialnega dela – takšen potek dogodkov namreč ni bil del poklica samega. To je bilo zadnje v vrsti družbenih gibanj, ki so že v preteklosti pomenila izziv za teorije socialnega dela (bodisi posredno bodisi neposredno), češ da naj se prilagodijo in spremenijo, da bi se bolj skladale z zahtevami družbenih gibanj po bolj enakopravnem in raznovrstnem svetu, pa tudi z zahtevo po humanejšem socialnem delu. Šele zahteva ženskega gibanja v poznih šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja je problematizirala teorije socialnega dela o stabilnih družinah in idealnih materah (Langan 1998); gibanje za državljanske pravice temnopoltih je zasejalo seme, ki je v socialnem delu povzročilo premik k antirasistični praksi (Penketh 2000), Gejevka osvobodilna fronta (*Gay Liberation Front*) pa je pripravila podlago za problematiziranje psiholoških teorij o »nenormalnosti« istospolno usmerjenih in, v novejšem času, transspolnih skupnosti (Miles 2011).

Ti strnjeni primeri zastavljajo zanimiva vprašanja o našem pojmovanju družbenih gibanj in njihovih povezav s teorijo in prakso socialnega dela ter vplivov nanju. V spremenjajočem se svetu se družbena gibanja kažejo kot možen vir prenove, saj nam dajejo priložnost, da osvežimo in pretresemo naše teorije in prakse, ter zagotavljajo družbeni prostor, v katerega se lahko vključimo kot enakovredni partnerji aktivistov, da bi znova premislili o projektu socialnega dela.

V članku bom ta vprašanja raziskal in zagovarjal troje. Prvič, da je dejavnost družbenih gibanj v zgodovinskem pogledu pomemben vir radikalizma socialnega dela, vira, ki ga »uradne« zgodovine socialnega dela pogosto prikrivajo. Drugič, ta prikrita zgodovina razkrija množico ljudi in organizacij, ki so uvajali in izvajali modele socialne blaginje, ki so pogosto del socialnega dela, čeprav se ne zavedamo, da izhajajo iz radikalnega socialnega dela, in njihov izvor celo zanikamo. In tretjič, menim, da se vse to nanaša na naše pojmovanje socialnega dela. To kaže, da je socialno delo sporna dejavnost, ki nima enovite identitete, temveč je zelo politična – tako v svojih pogledih na svet kot v praktičnih dejavnostih. Začnimo pa z obravnavo nekaterih ključnih vidikov družbenih gibanj.

PREMISLEK O SOCIALNIH GIBANJIH

Dejavnost družbenih gibanj je bila vedno del sodobnega sveta. Politiki in medijski poročevalci nam pogosto govorijo, da so nemiri, stavke, upori in revolucije stvar preteklosti – v resnici pa sedanosti brez njih ni. V zadnjih 40 letih se je vsako posamezno desetletje začelo s pomembno dejavnostjo kakega družbenega gibanja. Začetek sedemdesetih let je zaznamovalo leto 1968 (»leto barikad«), ko sta obstajala dva hegemonistična bloka, Vzhodni in Zahodni, ki so ju pretresala notranja trenja. Leta 1968 se je začel obsežen boj po svetu – od Združenih držav Amerike do Češkoslovaške prek Irske in Francije, od Portugalske, Italije in Španije vse do Vietnama in naprej v Latinsko Ameriko – in trajal je do sredine sedemdesetih let (Harman 1988). Osemdeseta leta so se začela z islamsko revolucijo v Iranu, v kateri so strmoglavili šaha in njegovo obveščevalno-varnostno službo (Abrahamian 1982). Začetek devetdesetih let so zaznamovali ljudska revolucija v Vzhodni Evropi, uničenje državnega kapitalizma in junaški boj kitajskih delavcev in študentov, ki je doživel vrhunec s protestom na Trgu nebeškega miru (Dale 2005, Kenney 2002). V novem tisočletju smo doživeli gibanje za globalno pravičnost, ki se je uprlo Svetovni trgovinski organizaciji in skupini G8, sledile pa so ene

najobsežnejših demonstracij po svetu, in sicer proti vojni v Iraku (Callinicos 2003). Na začetku drugega desetletja 21. stoletja pa smo bili priče strmoglavljenju Mubaraka in prebujanju arabske pomladi (Beresford, Carr 2012). Te pomembne mejnike družbenih izzivov so spremljali številni drugi primeri bojevitih kolektivnih političnih akcij in dejavnosti družbenega gibanja.

Dejavnost družbenega gibanja se razvije, ko se skupine ali posamezniki združijo, da bi se bojevali proti oblasti tistih, ki imajo moč: elit, avtoritet ali nasprotnikov. To je trajnejši (torej ne osamljen primer bojevitih akcij) kolektivni odziv na krivice, ki jih občutijo »ljudje, ki imajo skupne cilje in so solidarni« (Tarrow 1994: 4). Kot tako ponuja bogat vir zamisli, konceptov in dejanj, ki problematizirajo obstoječe strukture ter prevladujoče ideje o družbi in družbenih razmerjih. Z našega vidika so družbena gibanja torej nenehen izziv za prevladujočo družbeno strukturo, obstoječa družbena razmerja in družbene dogovore ter preizkušajo prevladujoče teorije socialnega dela, hkrati pa so vir inovacij – tako v teoriji kot v praksi.

Družbena gibanja in dejavnosti gibanj so za sodobni svet ključni. Na področju socialnega dela obstaja zelo veliko literature, ki opisuje najrazličnejša gibanja za socialno blaginjo in njihove povezave s socialnim delom (Beresford, Carr 2012). Kljub temu pa smo se v teoriji socialnega dela le redko kdaj ukvarjali z razpravami o značilnostih, oblikah in dejavnostih družbenih gibanj. Takšne razprave so veliko pogostejše v politični sociologiji.

V sociologiji so teoretske razprave o družbenih gibanjih večinoma razdeljene na dva, povsem različna pristopa.

Prvič, zapisi Offa (1985), Habermasa (1981, 1984) ter Laclaua in Mouffe (1985) opredeljujejo razvoj, ki bi ga lahko poimenovali »evropska tradicija« pisanja o družbenih gibanjih. Po tem zgledu razlikujemo »stara« in »nova« družbena gibanja. »Stara« (denimo delavska in sindikalna) so prevladovala v »starejših«, fordističnih režimih akumulacije. Bila so torej osredinjena na družbenoekonomske delitve in razredne neenakosti. Izhajala so iz tradicionalnih ureditev, ki so temeljile na industriji, in so vrhunec dosegla med obema

svetovnima vojnama in takoj po koncu druge svetovne vojne. Nasprotno pa se »nova« družbena gibanja razvijajo zlasti od šestdesetih let in so odsev spremenljive narave sodobne družbe (zaton razredne politike, vzpon potrošništva in gospodarske kompleksnosti, deindustrializacije in postindustrializacije ter postfordističnih režimov akumulacije, povečevanje srednjega sloja in vzpon novih politik, osredinjenih na ideje o identiteti in pravicah). Nova družbena gibanja ne temeljijo na »razredih«, temveč presegajo razredne delitve, saj izražajo nove zahteve in se odzivajo na krivice, ki jih doživljajo skupine, ki so jih »stara« družbena gibanja pogosto prezrla. Žensko gibanje, gibanje za pravice istospolno usmerjenih, gibanje za državljanske pravice temnopoltih in gibanje za pravice ljudi z oviranostmi bi omenjeni teoretiki vse po vrsti prepoznali kot »nova« družbena gibanja, ker s svojimi zahtevami presegajo razredne delitve, njihovo upravičenost pa so »stara« delavska gibanja v preteklosti povsem prezrla.

Toda takšne vidike spremljajo težave. Naj na kratko omenim štiri. Prvič, togo ločevanje med nasprotujočimi si režimi kapitalistične akumulacije (fordistični režim proti postfordističnemu, manufakturno-industrijski proti deindustrijskemu ali postindustrijskemu) ne vzdrži kritične presoje. Kapitalizem je sistem, ki se nenehno spreminja in vedno znova »revolucionira sile proizvodnje«, kot sta zapisala Marx in Engels v *Komunističnem manifestu*. V zadnjih dvajsetih letih smo doživeli večje globalno povezovanje in širitev industrijskega kapitalizma v nove dele sveta, čeprav smo čedalje bolj in ne čedalje manj industrializirani in čeprav je na globalni ravni vse več in ne vse manj ljudi neposredno zaposlenih v industrijski proizvodnji kot kdaj prej (Hirst, Thompson 1996, Harman 2009). Nekatere vrste dela so bile seveda opuščene, spremenile so se ali celo izginile (tako kot številne »tradicionalne« zaposlitve delavskega razreda v preteklosti) in nastale so nove vrste zaposlitve – denimo klicni centri – toda te so vpete v proizvodni cikel nove kompleksne delitve dela (Ruigrok, Van Tulder 1995, Glyn 2006). Zaradi globalne in systemske narave zdajšnje krize celo nekateri »zmerni« ekonomisti govorijo o »krizi kapitalizma«. Guverner

Angleške centralne banke sir Mervyn King je izjavil: »To je najresnejša finančna kriza, kar smo jih doživeli, vsaj po tridesetih letih, če ne celo kadarkoli« (Kirkup 2011). In to priznanje čedalje glasneje izraža vrsta družbenih gibanj od protivarčevalnih gibanj do gibanja *Occupy*. Vse kaže, da so tisti pogledi na sodoben svet, ki se osredinjajo na »novost« ureditve, proizvodni režim in družbeno delitev, v najboljšem primeru pretirani v nekaterih usmeritvah in razvoju znotraj kapitalizma: v tem pogledu kriza proizvodnje in dobičkonosnosti v samem središču zdajšnje globalne recesije kaže nekatere precej »tradicionalne« vidike »krize kapitalizma« (Harvey 2005, 2010, Harman 2009).

Drugič, ker se zaposlitve spreminjajo, nekateri trdijo, da razredna pripadnost ni več pomembna ali da je »srednji razred« zdaj večinski oziroma prevladujoči razred (Giddens 1991). Razprave o vlogi družbenega razreda v sodobni družbi so desetletja osvetljevale sociološko teorijo – čeprav je le malo pretanjenih analiz prodrlo v socialno delo, v katerem še vedno prevladujejo širši weberjanski pristopi k razredu (glej na primer Thomson 2012). Pred kratkim je Ferguson (2011) razpravljal o tem, da »je razred še vedno pomemben« in da bi velika večina med nami – ki nismo niti lastniki niti ne nadziramo sredstev proizvodnje in dela drugih (temveč smo na delu podrejeni imperativu upravljanja) in nimamo drugih sredstev za preživetje razen tega, da prodajamo delovno silo – morala veljati za del Marxovega objektivno opredeljenega delavskega razreda. Tako učitelji in učiteljice, socialni delavci in delavke, prodajalci in prodajalke ter delavci in delavke v klicnih centrih niso »srednji razred«, temveč delavski razred – ki je v svetovnem merilu v zadnjih letih postal večinski razred.

Marx je seveda razlikoval med »razredom po sebi« (objektivna opredelitev razreda) in »razredom za sebe« (subjektivni element razredne zavesti). Razredna zavest ni samodejna in ljudje se lahko istovetijo na različne načine. Za nekatera družbena gibanja je osrednji mobilizator »samoidentifikacija« z določenim spolom, »raso« ali skupino. Napačno pa bi bilo trditi, da se »stara« gibanja niso bojevala za »pravice do identitete«. V Britaniji, denimo,

je bila ena pomembnejših zahtev drugega vala feminizma zahteva po »enakem plačilu«, pri tem pa so ključno vlogo imele pripadnice sindikalistov. Sindikati v Britaniji, čeprav jih imenujemo »stara« gibanja, korakajo in demonstrirajo za pravico do splava, proti rasizmu, za obrambo pravic istospolno usmerjenih, prav tako pa imamo (zdaj) tudi varuha pravic ljudi z oviranostmi. Seveda pa je v Britaniji mogoče najti tudi sindikate, ki se denimo ne zmenijo (ali počnejo še kaj hujšega) za zahteve temnopolnih, žensk in istospolno usmerjenih, čeprav taka usmerjenost ni samoumevna.

Če si nazadnje ogledamo še zdajšnji boj proti varčevalnim ukrepom po Evropi, bi bilo pogubno prezreti vlogo sindikatov in delavskega razreda v Grčiji, Španiji in drugod – čeprav so pogosto vključeni v gibanja mladih nezaposlenih ljudi, ljudi z oviranostmi ipd.

Zato se zdi poudarjanje razlik med »starimi« in »novimi« družbenimi gibanji sporno. Obstaja pa tudi drug sociološki pristop k preučevanju družbenih gibanj. Kaže se v pisanju teoretikov, kot so Tilly (2008), McAdam (1982) in Tarrow (1994) in bi ga lahko poimenovali »ameriška tradicija«. Namesto razpravljanja o »starih« in »novih« gibanjih se teoretiki ameriške tradicije ukvarjajo predvsem s preučevanjem virov gibanj, političnih priložnosti, ki jih gibanja izkoristijo, in z nabojem dejavnosti gibanja. Razpravljajo o sredstvih in obsegu ter področjih, ki ga imajo gibanja na voljo, o njihovih inovativnih zmožnostih, notranjemu vodstvu (ki je pogosto nehierarhično in dinamično) in zgodovinskih naključjih, ki pripravljajo prostor obdobjem, v katerih je dejavnost družbenega gibanja širša (glej Klandermanns 1997, Barker *et al.* 2001).

V okviru tega pristopa k družbenim gibanjem je zlasti uporaben poskus historične opredelitve dejavnosti družbenega gibanja. Zgodovinarji, ki preučujejo družbena gibanja, so opazili, da se sporne politične akcije – gonilo družbenih gibanj – dogajajo v protestnih »valovih« (Harman 1988) ali »ciklih« (Tarrow 1994). O prostestnih ciklih Tarrow (1994: 7–8) meni:

Razvijejo se najrazličnejša gibanja ... celo revni in neorganizirani lahko izkoristijo priložnosti, ki jih ustvarjajo »prvi vstajniki«, ki

sprožijo cikel ... Taka obdobja gibanja imajo posledice, ki se včasih končajo s takojšnjo represijo, včasih z reformo, pogosto pa z obema. Toda v političnem/institucionalnem in osebno/kulturnem pogledu učinki protestnih ciklov daleč presegajo vidne dejavnosti gibanja ... Trajno se namreč razširijo v sodelovanje, popularno kulturo in ideologijo.

Po Tarrowu vrhunci protestnih ciklov pritegnejo večje število ljudi, ki se organizirajo, da bi predstavili krivice, ki jih doživljajo, ali da bi ponudili svoje rešitve trenutnih problemov. Družbena gibanja so v tem pogledu dinamične in politične organizacije. Odločitve, ki jih sprejemajo, lahko spodbudijo in v proces boja pritegnejo veliko ljudi – ali pa vodijo v nazadovanje in razpustitev.

Zadnjih 120 let obstoja socialnega dela sovпада s štirimi obdobji splošne dejavnosti družbenega gibanja – s štirimi protestnimi valovi, kot poudarja Tarrow: pozna osemdeseta leta 19. stoletja, obdobje pred prvo svetovno vojno in takoj po njej (pogosto znano kot veliki nemir, sem sodi tudi prvi revolucionarni val med letoma 1917 in 1923); trideseta leta 20. stoletja, ki sta jih zaznamovala velika depresija in boj proti fašizmu; in pozna šestdeseta leta z bojem proti vietnamski vojni, za državljanske pravice, pravice žensk in pravice istospolno usmerjenih. Če ima Tarrow prav, da sta ta obdobja opredelili splošno spraševanje o obstoječem svetu in usklajeno iskanje drugačne prihodnosti v procesu, ki je pritegnil številne aktiviste in druge udeležence, menim, da se postavlja pomembno vprašanje: kako so vplivali ti protestni valovi na teorijo in prakso socialnega dela? Ali so ta obdobja splošne dejavnosti družbenega gibanja vplivala na socialno delo ali pa je socialno delo nepovezano in zadržano stalo ob strani ter ohranjalo »profesionalno distanco«?

NOV PREMISLEK O SOCIALNEM DELU

Naj nam bo to všeč ali ne, toda akademiki s področja socialnega dela ter socialni delavci in delavke iz prakse si morajo pogosto postavljati

temeljno vprašanje: kaj sploh je socialno delo? Brez dvoma se nekateri v tem poklicu razburjajo, ker se takšno vprašanje še vedno pojavlja. Navsezadnje je naš poklic uveljavljen, obsega več mednarodnih in regionalnih teles, v številnih državah pa ima tudi jasne, zakonsko določene obveznosti, vloge in funkcije, ki jih morajo izvajati strokovnjaki. Prav tako ima nacionalne in mednarodne kodekse prakse in etike socialnih delavcev in delavk. Čeprav obstajajo posamezne nacionalne različice, vsi »vemo«, kaj pomeni praksa socialnega dela. Toda v resnici se že v okviru nacionalnih držav, še bolj pa ob mednacionalnih primerjavah, pojavi precejšnje nesoglasje glede vprašanja, kaj socialno delo je in kaj bi moralo biti.

Dejstvo je, da je socialno delo sporen poklic. Znotraj socialnega dela namreč obstajajo konkurenčne filozofije prakse in delovanja, te pa odslikavajo različne odnose do družbenega sveta. Socialno delo vključuje ljudi, ki uporabljajo »medicinske« modele oviranosti, pa tudi take, ki delujejo po načelih »socialnih« modelov. Socialno delo kot poklic torej vključuje ljudi, ki še naprej patologizirajo vedenje »strank« ali uporabnikov in uporabnic služb, pa tudi tiste, ki skušajo razumeti in pojasniti dejanja uporabnikov in uporabnic v luči krivic in zatiranja, ki sicer oblikujejo družbe. Socialno delo vsebuje modele dela, ki temeljijo na spreminjanju vedenja, pa tudi take, ki so osredinjeni na izpolnjevanje posameznikovih potreb. Obsega modele dela, ki poudarjajo, da so problemi, s katerimi se spopadajo skupnosti, skupni vsem, in so posledica življenja v družbi, prav tako pa tudi pristope, ki poudarjajo »javne razloge osebnih travm in bolečin«. Myers in Cree (2008: 1) poudarjata:

Pregled zgodovine socialnega dela kaže, da je bilo socialno delo vedno »na voljo vsakomur«; njegove naloge in usmeritve nikakor niso bile očitne same po sebi.

Prav imata in njuna trditev navaja k premisleku o nasprotujočih si pogledih na socialno delo in njegove politike ter zastavlja vprašanje, kakšen je njegov pomen tako v pomenu zbirke strokovnega znanja kot v pomenu delovanja v praksi.

Kot primer navajamo socialno delo v Britaniji. Tu socialno delo kot poklic izvira iz dveh gibanj poznega 19. stoletja. Prvo vključuje dejavnosti Zveze dobrodelnih društev (*Charity Organisation Society*), ustanovljene leta 1869 z namenom, da bi nadzirala dobrodelna sredstva in upravljala z njimi (Jones 1983). Izraz »dobrodelnost«, ki je del imena organizacije Zveza dobrodelnih društev, včasih povzroča zmedo, saj organizacija v resnici ni bila dobrodelna. Bila je zavezana načelom, znanim z imenom »načela iz leta 1834« – torej načelom »odvračanja revnih in manjše upravičenosti do pomoči«. Leta 1834 so v Angliji sprejeli amandma k zakonu o revnih. Ta zakonodaja je bila kruta in neprizanesljiva. Z njo so stigmatizirali revne in dodeljevali podporo (oz. »pomoč«, kot so jo imenovali) pod najbolj skopušskimi pogoji. »Pomoč« so priskrbeli prek ubožnice. V njej so družine razdelili in otroke ločili od staršev, da bi jih kot vajence in vajenke poslali v uk. V letih, ki so sledila uveljavitvi zakona, je izraz »zavezanost načelom iz leta 1834« postal drugo ime za surovo politiko, ki je težave, nastale zaradi revščine in siromaštva, opredeljevala predvsem v luči tega, kaj je s posameznikom narobe (Novak 1988).

Tako si je Zveza dobrodelnih društev, zavezana načelom iz leta 1834, zadala nalogo, da z dobrodelnim dajanjem pomoči revnim ne bo spodkopavala delovne etike. Prevladujoči model Zveze dobrodelnih društev je bil namreč patologizirajoč, saj je revne ljudi obtoževal za domnevne značajske pomanjkljivosti, namesto da bi človeško nesrečo umestil v širše družbenoekonomske in politične kontekste. Leta 1881 so v poročilu Zveze dobrodelnih društev jasno opredelili:

Ni dvoma, da revščina delavskih razredov v Angliji izhaja iz ... njihovih lahkomiselnih navad in zapravljenosti. Uspešnejši bodo postali le s samodisciplino in premišljenostjo. (Jones 1983: 76.)

Zveza dobrodelnih društev si je torej zadala, da bo dobrodelno pomoč dajala revnim, ki »si jo zaslužijo«, lenim, nemoralnim in brezdelnim (»revnim, ki si ne zaslužijo pomoči«) pa jo je odtegnila. Mehanizem odločanja o tem,

ali si nekdo »zasluži« podpora oz. si je »ne zasluži«, je temeljil na »znanstvenem« postopku, znanim kot metoda dela s primerom. Stedman Jones (1984: 256–257) meni, da je bila metoda dela s primerom, ki jo je uporabljala Zveza dobrodelnih društev, logična posledica ideologije, ki je temeljila na individualizmu, saj je bil pglavitni cilj »prijaznega obiska« prostovoljcev organizacije predvsem ugotavljanje, koliko so posamezniki zmožni koristno uporabiti pomoč, ki jo je ponujala Zveza dobrodelnih društev.

Delo s primerom je obsegalo poročila o poreklu revnih in preverjanje njihovega življenja in morale. Pomenilo je osredinjanje na posameznike in njihov napredek (v vedenju in odnosu), ki je bil potreben zato, da bi iz njih naredili »znova moralne« ljudi – to bolj kot vse drugo opredeljuje samo organizacijo, ki je bila v središču zgodnjega socialnega dela.

Zveza dobrodelnih društev je bila predvsem politična organizacija. Njeni voditelji so jo pojmovali kot branik pred širjenjem radikalnih, kolektivističnih in socialističnih idej, zato so nasprotovali skoraj vsakemu naprednemu ukrepu, ki je v Britaniji vzniknil na začetku 20. stoletja. Reformistična liberalna vlada je med letoma 1906 in 1912 uvedla zakonske ukrepe, kot so brezplačni šolski obroki za otroke, pokojnine za starostnike in obvezni prispevki za zdravstveno in socialno zavarovanje – Zveza dobrodelnih društev je vsem ukrepom nasprotovala. Zanj je delo s primerom pomenilo »antitezo množičnim in socialističnim ukrepom« (Milnes, navedeno v Walton 1975: 150) in dosegla je zavrnitev takratnega laburističnega premiera, Clema Atleeja, ki je dejal, da je organizacija »pravzaprav zasnovana tako, da varuje premožne sloje« (Lewisu 1995: 86).

Model Zveze dobrodelnih društev, torej pristop, ki je temeljil na delu s primerom, je bil osredinjen na spreminjanje posameznikovega »slabega« vedenja, da bi ta postal sprejemljivejši za prevladujoče načine življenja; to je predvsem socialno delo, ki izvaja socialni nadzor. Toda zgodovinski vidiki in filozofija Zveze dobrodelnih društev so v zdajšnji Britaniji še vedno navzoči v nekaterih nalogah, ki jih izvaja javno socialno delo (denimo delo, ki ga

socialni delavci in delavke opravljajo s prosilci za azil, glej Moran *et al.* 2013).

Takšna stroga ideologija in praksa sta kmalu spodbudili vrsto nasprotnih idej, nekatere so bile reformistične, druge radikalnejše, vse pa so se ukvarjale z vprašanjem, kako bi se najboljše spoprijeli z revščino tako znotraj kot zunaj porajajočega se poklica.

Nasprotovali so večinoma fabijci¹, kot sta bila Sydney in Beatrice Webb (Beatrice je bila tudi sama ena od prostovoljnih delavk – obiskovalk Zveze dobrodelnih društev). Zagovarjala sta potrebo po socialni reformi, ki bi jo izvedla država, prav tako pa nekatere sekcije prostovoljskih gibanj, zlasti nastanitveno gibanje (Settlement Movement), ki je imelo bolj človekoljubno stališče kot Zveza dobrodelnih društev.

Nastanitveno gibanje se je na koncu 19. stoletja razširilo v številnih britanskih mestih. Z nastanitvijo v delavskih naseljih so skušali spoznati, kakšno je dejansko življenje v revnih skupnostih, da bi vzpostavili sodelovanje z lokalnimi skupnostmi in v prikrajšanih okrožjih priskrbeli neposreden zgled »moralno neoporečnega življenja« (Scotland 2007, Beauman 1996). Nastanitve v delavskih naseljih so bile delno odziv na krutost Zveze dobrodelnih društev in so bile del iskanja humanejših načinov organiziranja »pomoči«. Tisti, ki so se nastanili v revnih okrožjih, so imeli redne in neposredne stike z revnimi skupnostmi – in brez dvoma je to imelo radikalen učinek nanje, saj so se začeli zavedati, da sta revščina in trpljenje vidika kapitalizma 19. stoletja in ne posledica posameznikovih pomanjkljivosti.

Takšne reformistične ideologije so fabijce in kritike Zveze dobrodelnih društev privedle do spora s prevladujočimi idejami *laissez-faire* poznega 19. stoletja. In tako so, kot opaža Powell (2001: 27), celo v tistih zgodnjih začetkih potekale razmeroma številne politične razprave znotraj socialnega dela glede značilnosti revščine in morebitnih sredstev, ki bi uvedla spremembe:

Med socialnimi delavci se je vse bolj krepilo zavedanje, da je potrebna temeljita reforma

¹ Člani družbe Fabian Society. Ime izhaja iz imena rimskega politika Fabija Maksima.

obstoječe politične ureditve, to pa je bilo velik izziv socialnemu darvinizmu, ki ga je zagovarjalo vodstvo porajajoče se viktorijanske civilne družbe ... Politika v socialnem delu je bila torej očitna od prvih korakov in je oblikovala njegovo zgodovinsko poslanstvo v skrbi za revne in zatirane.

Na začetku 20. stoletja je Zveza dobrotelnih društev doživljala zaton (Payne 2005). To zgodovinarji navadno pripisujejo več dejavnikom, med njimi tudi večji ozaveščenosti o dejanski razširjenosti revščine v Britaniji po raziskavah Bootha in Rowtreeja (obe jasno dokazujeta, da so revščino ustvarili strukturni pogoji kapitalizma poznega 19. stoletja [Englander, O'Day 1995], novemu zavedanju slabega zdravstvenega stanja naroda, ki so ga odkrili pri vojaškem vpoklicu med bursko vojno, in vse bolj razširjenemu prepričanju, da samo socialna reforma lahko rešuje socialne probleme, ne pa posamezni prostovoljni ukrepi (Langan, Schwarz 1985).

Rad bi omenil še dva druga pomembna dejavnika.

Prvi se nanaša na »notranjo krizo« Zveze dobrotelnih društev in nastanitvenega gibanja, saj so tisti, ki so bili nastanjeni v delavskih naseljih, imeli redne, neposredne stike z revnimi. Doslej smo stališčem in izkušnjam »prijateljskih obiskovalcev« Zveze dobrotelnih društev in tistih, ki so bivali v delavskih naseljih, namenjali bore malo raziskovanja, obstajajo pa dokazi, da se jih je polastil dvom zaradi neposrednih srečanj z revnimi, v nekaj primerih pa so celo začeli zavračati etos »samopomoči« Zveze dobrotelnih društev in nastanitvenega gibanja v delavskih naseljih. Pedersen (2004) v svoji biografiji o Eleanor Rathbone navaja primer Maude Royden, ki je bila tako kot številni mladi prostovoljci mlada ženska iz premožne družine in je osemnajst mesecev delala v liverpoolskem delavskem naselju:

Ni bila kritična in ob nekaterih njenih dejanjih bi teoretiki Zveze dobrotelnih društev prebledeli. Ko je žena pristaniškega delavca priznala, da je zapravila 300 funtov, ki jih je prejela po moževi smrti, je Roydnova pomislila: »Krasno, da je imela vsaj enkrat v življenju

priložnost to storiti!« Ženska je naštel vse, kar je nakupila, in z Maude sta se »smejali kot pečena mačka«. (*Ibid.*: 86.)

Maude Royden so neustrezne teorije, ki so usmerjale delo nastanitvenega gibanja v delavskih naseljih, in programi, s katerimi so želeli ublažiti revščino, spravljali v stisko. Bila je, kot je sama priznala,

»nora, ker je sprejemala razliko med tistimi, ki si zaslužijo pomoč, in tistimi, ki si je ne!« ... Vse ženske so se ji zdele »nepopisno revne« in ni bilo težko razumeti, zakaj so pile kot žolne: »Ljubi moji ubožci! Tudi jaz bi pila, če bi živela na Lancasterski ulici.« (*Ibid.*)

Obstaja pa tudi drugi dejavnik, ki je pripomogel k zatonu Zveze dobrotelnih društev in hkrati priskrbel podlago, na kateri so prostovoljne delavke, kot so bile Maude Royden, Mary Hughes in Emmeline Pethick, začele oporekati prevladujočim idejam socialnega dela tistega časa, to pa je bila kolektivna akcija revnih samih (to je pomembno, saj poudarja, da družbena gibanja lahko oblikujejo socialno delo zunaj lastnih vrst).

Ena osrednjih skrbi Zveze dobrotelnih društev je bila predvsem, kako obravnavati »prežitek družbe«, torej vse večje množice priložnostnih revnih. Ta je dosegla kritično točko sredi osemdesetih let 19. stoletja, po zmanjšanju trgovanja in dveh hudih zimah, ko so London pretresli množični nemiri nezaposlenih. Ti so se 13. novembra 1887 sprevrgli v »spopad krvave nedelje«. Sodobnejša poročila kažejo, da je nemire izzvala policija, ne revni:

Vsi, ki so dogodek videli, ne bodo nikoli pozabili nenavadnega in resnično grozljivega prizora tistega sivega zimskega dne, prostrane temačne množice, kratkega, vendar srditega boja na vogalu ulice Strand in jeklene, škratne reke, ki je počasi prodirala skozi mračno, pozibavajočo se množico, ko sta bili dve eskadrilji reševalcev poklicani iz Whitehalla (navedeno po Stedman Jones 1984: 296).

Odziv lokalnih elit na dogodke je bil dvoplasten: po eni strani je bil brutalno represiven, po drugi pa je sledila ustanovitev sklada Lord Mayor's Mansion House Fund, ki se je na

grozo Zveze dobrodelnih društev otresele načel »znanstvenega dodeljevanja miloščine« in je londonskim revnim brez razlik velikodušno delil sredstva. Stedman Jones meni, da je Zvezi dobrodelnih društev odbila plat zvona zaradi nemirov sredi osemdesetih let 19. stoletja – Jones (1983) pa meni, da se je to zgodilo zaradi napačnega vključevanja voditeljev Zveze dobrodelnih društev v razpravo o reformi nacionalnega socialnega varstva na začetku 20. stoletja. Kakorkoli že, nemiri so vendarle pokazali neustreznost pristopov *laissez-faire* pri reševanju težav z revščino (kot sta pokazali raziskavi Bootha in Rowntreeja ter kmalu za tem še težava z vojaškim vpoklicem med bursko vojno) in političnega problema revnih.

Medtem ko je bila Zveza dobrodelnih društev še naprej obsedena s pogubnimi učinki nediskriminacijske dobrodelnosti ... se je srednji razred ukvarjal predvsem z odpravljanjem tistega, kar so dojemali kot neizogibno grožnjo vstaje revnih. (Stedman Jones, 1984: 300.)

Strah je podžgala tudi širitev novega unionističnega gibanja (*New Unionism*) na koncu desetletja. Charlton (2000) podrobno opisuje množično gibanje, ki je izbruhnilo na političnem prizorišču v letih 1888 in 1889. To gibanje je utrdilo prepričanja tistih, ki so bili v delavskem gibanju razdvojeni med organiziranimi, kvalificiranimi delavci in prej neorganiziranimi priložnostnimi delavci, prav tako pa je prineslo vrsto izzivov tistim, ki so bili na oblasti: širjenje sindikalnega gibanja, razvoj političnih strank delavskega razreda, premik k čedalje večji politični zastopanosti in spopadanje delavskega razreda z razmerami, v katerih so bili delavci prisiljeni živeti s svojimi družinami. Gibanje najrevnejših v družbi je zelo okrepilo argumente kritikov fabijcev in Zveze dobrodelnih društev v okviru nastanitvenega gibanja, zato se je Zveza dobrodelnih društev do konca desetletja

znašla v vlogi zagovornika nečesa, kar je bilo čedalje bolj pojmovano kot ezoterična, sektaška in anahronistična socialna filozofija (Stedman Jones 1984: 313).

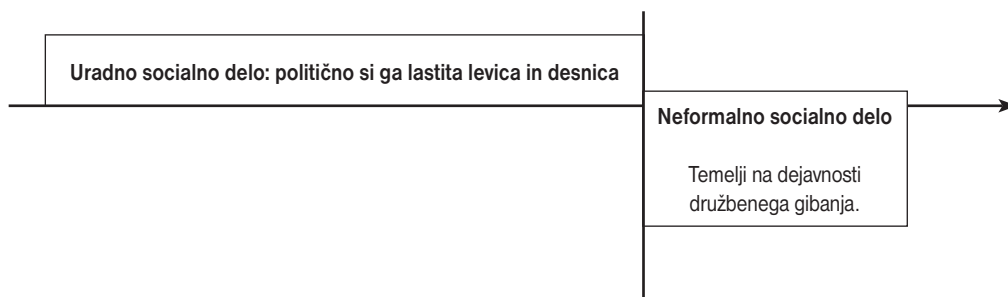
Poleg tega so se oblikovali tudi prvi primeri socialnega dela, ki ni stalo ob strani takih

gibanj, temveč se je pojmovalo kot sestavni del gibanja za socialne spremembe.

IZVORI RADIKALNEGA, DRUŽBENO ANGAŽIRANEGA SOCIALNEGA DELA

Trdim, da imajo praktiki, aktivisti in teoretiki s področja socialnega dela v času povečane dejavnosti družbenih gibanj priložnost reševati probleme, ki jih ta gibanja poudarjajo in hkrati poskušajo odpraviti, pri tem pa lahko premislijo tudi o možni drugačni prihodnosti. Menim, da je v takšnih obdobjih mogoče uzreti vizijo bolj »neformalnega, angažiranega socialnega dela« (Lavalette 2011 b, Lavalette, Ioakimidis 2011, Jones, Lavalette 2011). Izraz »neformalno socialno delo«² uporabljam v treh pomenih. Prvič, uporabljam ga, ko opredeljujem dejavnost, ki je popularna v preprostem, vsakdanjem pomenu pridevnika *popular*: priljubljena je pri »uporabnikih in uporabnicah služb« – vseč jim je in jo podpirajo – to za socialno delo, ki ga usmerja država, pogosto ne moremo trditi! Drugič, izraz uporabljam, da bi to dejavnost (»ljudsko socialno delo«) razlikoval od oblik »uradnega« socialnega dela (torej javnega, ki ga usmerja država). Socialno delo, ki ga usmerja država, je sporno in lahko občasno sovpeade z neformalnim socialnim delom, čeprav menim, da gre za ločeni dejavnosti. Omenjeni dejavnosti socialnega dela bi bilo koristno pojmovati kot sekajoči se premici. Na vodoravni premici je »uradno socialno delo«. Skrajno desno od desne premice je patologizirajoče, nadzirajoče socialno delo in na levi je radikalno socialno delo; večina socialnih delavcev in delavk pa je med obema skrajnostma. Obstaja pa tudi navpična premica. Ta od »uradnega socialnega dela« vodi navzdol vse do »neformalnega socialnega dela« – zanimive pa so točke, kjer se ti premici sekata.

² Čeprav je v izvorniku *popular social work*, smo ga večinoma prevajali kot neformalno socialno delo. Gre za politično angažirano, aktivistično delo v neposrednem stiku s skupnostmi v socialni stiski. Lahko bi ga opisali tudi kot radikalno socialno delo (op. ur.).

Tretjič, izraz *popular* uporabljam tudi v povezavi z ljudskimi gibanji za pravičnost, z gibanji, ki jih včasih imenujemo gibanja »ljudskih razredov«. Z drugimi besedami, pri njih uzremo socialno delo, ki je zavestno politično angažirano in si prizadeva biti vključeno v ljudska gibanja svojega časa.

Toda tu se pojavi težava!

Radikalno socialno delo pogosto zavračajo, češ da je omejeno »časovno in prostorsko«: to je sicer pojav iz sedemdesetih let 20. stoletja, večinoma na območja Združenega kraljestva, Severne Amerike in Avstralije. V zadnjih letih sem sodeloval pri številnih projektih, s katerimi smo začeli spremljati prakso radikalnega socialnega dela v več državah po svetu (Ferguson *et al.* 2005, Lavalette, Ferguson 2007, Lavalette, Ioakimidis 2011), toda iskanje korenin radikalnega socialnega dela je zapleteno, deloma zato, ker so ti pristopi in posamezniki neopazni ali »prikriti« v uradnem delu strokovne zgodovine socialnega dela (glej odlično zbirko Haussa in Schulteja 2009). Zato smo šele na začetku vnovičnega odkrivanja naše radikalne zgodovine in primeri, o katerih bom razpravljal, so še nepopolni.

V prejšnjem razdelku smo opazili, da je ljudsko gibanje iz osemdesetih let 19. stoletja – stavke in nemiri brezposelnih – na politično prizorišče prineslo novo množično gibanje in povzročilo krizo prevladujočega modela reševanja revščine, kakršnega je zagovarjala Zveza dobrodelnih društev. Zaradi krize so nekateri člani Zveze dobrodelnih društev in nastanitvenega gibanja začeli problematizirati prevladujoče modele prakse tistega obdobja. V prejšnjem razdelku smo pisali o primeru Maude Royden iz Liverpoola, oglejmo pa si še primer dveh socialnih delavk, socialnih

aktivistk in dolgoletnih prijateljic Emmeline Pethick in Mary Neal. Od poznih osemdesetih let 19. stoletja sta delali v Londonu.

Emmeline Pethick je bila iz premožne bristolske družine, rodila se je leta 1867. Po končanem zasebnem izobraževanju v kvekerski ustanovi je leta 1891 postala prostovoljna socialna delavka v Zahodnolondonskem metodističnem misijonu (*West London Methodist Mission*). Tam je sodelovala pri vodenju krožka za mlada delavska dekleta (Pethick-Lawrence 1938) in tako spoznala Mary Neal. Clara Sophia Neal (ime Mary je prevzela pozneje) se je rodila leta 1860 in je bila hči birminghamskega obrtnika. Leta 1888 se je preselila v London, da bi »pomagala revnim«, in tam je postala »sestra usmiljenka« (sestra Marija) v Zahodnolondonskem misijonu. Tam je vodila večerni krožek šivanja za deklice (Neal 1937). Obe ženski sta prihajali iz premožnega okolja in na začetku sta ju verska pripadnost in zavezanost socialni pravičnosti pripeljali v socialno delo in naselitveno gibanje. Toda njuna prepričanja so začele oblikovati neposredne izkušnje.

Emmeline in Mary sta bili osupli nad revščino, ki sta jo spoznali v zahodnem Londonu, prav tako pa sta bili čedalje bolj pod vplivom socialnih protestov, ki so pretresali prestolnico. Postali sta dejavni socialistki in socialni reformatoriki in svoje delo z mladimi ženskami sta pojmovali kot »praktični primer« socializma v praksi.

Leta 1893 je Mary napisala pamflet »Minimalno plačilo« in pomagala zbirati sredstva za stavkajoče yorkshirske rudarje. Pozneje je zbrala tudi podporo za žene rudarjev, ki so prišle na protestni shod v London, in je z njimi potovala nazaj v Yorkshire.

Obe sta verjeli, da je treba negovati »sanje in ustvarjalnost« mladih, zato sta leta 1895 ustanovili *Krožek upanja* (*Esperance Club*). Nanj so vplivale zamisli Edwarda Carpenterja (Rowbotham 2008) in Williama Morrisa (Thompson 1955). V krožku so skupini mladih žensk pomagali ustanoviti združeno podjetje za izdelavo oblek. Toda njuna vizija o socialni pravičnosti in vizija o transformativni moči umetnosti sta bili neločljivo povezani – njuno delo je eno prvih znanih participacijskih umetniških praks. V krožku so dekleta in mlajše otroke učili igrati, peti in plesati, poleg tega pa so jih poučevali tudi o politiki, novinarstvu, delavskih pravicah, spolni vzgoji in dobrem počutju (Od leta 1890 sta Mary in Emmeline za člane krožka organizirali izlete na podeželje in morje). Mary in Emmeline sta bili tudi politični aktivistki, zato je njuno udejstvovanje v krožku izražalo tudi njuno širšo politično in družbeno zavezo.

Leta 1899 je Emmeline spoznala premožnega odvetnika Fredericka Lawrencea (po poroki leta 1901 sta oba prevzela priimek drug drugega – Pethick-Lawrence). Postala je dejavna članica Neodvisne laburistične stranke (Independent Labour Party), obe z Mary pa sta bili tudi dejavni sufražetki (Emmeline je bila šestkrat zaprta zaradi političnih udejstvanj in je celo gladovno stavkala). Bili sta tudi mirovni aktivistki in med velikim dublinskim odpustom stavkajočih delavcev leta 1913 je Mary dejavno podpirala irske delavce. Po prvi svetovni vojni je Emmeline tesno sodelovala z Mary Stopes, da bi ženskam iz delavskega razreda omogočila dostop do informacij o kontracepciji; Mary se je uveljavila kot vodilna avtoriteta na področju tradicionalnih ljudskih pesmi in plesov.

Kratek življenjepis Mary Neal in Emmeline Pethick-Lawrence je zgodba o aktivističnih socialnih delavkah (ki sta razvili model participacijskega umetniškega udejstvovanja za potrebe socialnega dela in dela v skupnosti), ki sta v devetdesetih letih 19. stoletja socialno delo povezali s širšo zavezanostjo socialni reformi in socialni pravičnosti in izvajali »neformalno socialno delo«, ki je bilo inovativno in uglašeno s potrebami skupnosti, v katerih sta neposredno delali. Kljub temu pa je zani-

mivo, da nobena od njiju ni zastopana v uradni zgodovini socialnega dela v Britaniji.

Življenje Mary Neal in Emmeline Pethick-Lawrence sovпада z drugim velikim protestnim valom, ki se je razširil pred prvo svetovno vojno in takoj po njej: »velikim nemiro« med letoma 1910 in 1912 in revolucionarnim valom med letoma 1917 in 1923. Velikanski izziv za kapitalizem v teh dveh obdobjih ni bil omejen zgolj na Britanijo, temveč se je razširil po večjem delu Evrope, Severne Amerike in Avstralije (Hobsbawm 1987, 1994, Harman 1983, 1999, Haynes 1984). Tako kot prej so tudi tokrat socialni nemiri korenito posegli v življenje ljudi, ki so bili dejavni v praksi socialnega dela in so se vključili v neformalne oblike socialnega dela.

V Britaniji je bilo tako neformalno socialno delo navzoče v delih posameznikov, kot so bili marksistična feministka Sylvia Pankhurst, socialistični aktivist George Lansbury, (prihodnji laburistični premier) Clem Attlee in krščanska socialistka, ki je postala komunistka, Mary Hughes. Ti ljudje so politične kampanje (za pravice žensk, za politično zastopnost skupnosti delavskega razreda, sindikalizem in boj proti svetovni vojni) prepletli z zagovorništvom, ki je temeljilo na delu s posameznimi primeri, zastopanjem »strank« pred varuhi zakona o revnih, s preskrbo s kavo in obroki, ki so bili namenjeni revnim šoloobveznim otrokom, in so se v času revščine in množične brezposelnosti bojevali za bivališča in zaposlitev (Lavalette 2006, Lavalette, Ferguson 2007, Pankhurst 1932/1987, Pedersen 2004).

Podrobneje si oglejmo dve od omenjenih oseb. Mary Hughes je delala v East Endu v Londonu. Tako kot Emmeline Pethick-Lawrence in Mary Neal je izhajala iz premožnega okolja, vendar je bila prepričana, da je njen razred »neupravičeno privilegirana«. Odločila se je, da ne bo »revnih obiskovala«, temveč bo z njimi živela in bila tudi sama revna. Izbrala si je življenje v East Endu in tam je neposredno udeležena ideale krščanskega socializma. Po prvi svetovni vojni se je preselila v gostišče Dew Drop Inn – nekakšen hostel in zbirališče revnih iz East Enda. Tja so prihajali ljudje z najrazličnejšimi težavami, vsi pa so dobili pomoč in podporo.

Gostišče je poleg najemniških sob in neposredne socialne pomoči imelo tudi prostor za sestanke sindikatov, ob nedeljah pa so tam potekale maše za krščanske socialiste. Ob koncu dvajsetih let 20. stoletja je Mary postala razočarana nad laburistično stranko in je začela simpatizirati s komunistično stranko – čeprav nikoli ni bila članica te organizacije. Še naprej, vse do smrti leta 1941, pa je sodelovala v številnih kampanjah in bila vključena v prostovoljno socialno delo (Hobhouse 1949).

Sylvia Pankhurst je najbolj znana kot militantna sufražetka in borka za osvoboditev žensk. Skupaj z materjo in sestrami je leta 1903 ustanovila Žensko politično in socialno zvezo (*Women's Political and Social Union*), vključila se je v razne oblike neposrednih akcij in zahtevala zastopnost (tesno je sodelovala z Emmeline Pethick-Lawrence). Ob izbruhu prve svetovne vojne se je razšla z materjo in eno od sestra (ker sta postali aktivni podpornici vojaških sil) in ustanovila Zvezo sufražetek v East Endu (*East End Federation of Suffragettes*). V naslednjih nekaj letih je intenzivno sodelovala v političnem in socialnem delu. Ker so ljudje občutili pomanjkanje zaradi vojne v že sicer ubožani skupnosti delavskega razreda, se je Sylvia Pankhurst vključila v množico praktičnih programov, ki so jih izvajali v skupnosti, da bi ublažili revščino. Zasnovala je brezplačno razdeljevalnico mleka za otroke, skupnostno restavracijo z imenom *Cost Price*, ki je pripravljala poceni in hranljivo hrano, otroško kliniko in celo tovarno igrač, ki je z igračkami in zaposlitvami oskrbovala lokalno prebivalstvo (Pankhurst 1932/1987).

Prav tako se je – skupaj s sodelavci – zelo veliko ukvarjala z delom s primeri. Matere z otroki so vsakodnevno prihajale v prostore zveze in Sylvia Pankhurst je s svojo ekipo reševala najrazličnejše probleme. Prav tako je bila imenovana za delo s primeri v Ljudskem zboru za pomoč (*Popular Relief Committee*), ki je imel nalogo razdeljevati denarno pomoč med vojno. Sylvia Pankhurst je sama zapisala (*ibid.*: 98):

Vojna je v revna barakarska naselja naplavila ... brezdelneže in premožneže, katerim se je

obžalovanja vredna zlohotnost boleče revščine zdela zgolj nemarna odsotnost samospoštovanja ... Tem oddaljenim ljudem ... se je denarna pomoč, po kateri so hrepenele matere, da bi nahranile drobna telesca ... zdela zgolj »denar, ki bo zapravljen in pognan po grlu«.

Toda Sylvia Pankhurst je bila odločena zagotoviti celotno pomoč svojim »strankam« in je zavračala vsak poskus, da bi jim podporo zmanjšali ali odvzeli zaradi zaznanega »nepriemerne vedenja«. Leta 1921 je postala soustanoviteljica britanske komunistične partije.

Mary Hughes in Sylvia Pankhurst sta kot politični aktivistki iz londonskega East Enda razmeroma dobro znani. Njuna praksa – ustvarili sta varen javen prostor za razpravo in izobraževanje, razdeljevali kavo, izvajali delo s primeri, temelječe na zagovorništvu – je bila izviren dodatek k »seznamu metod« socialnega dela. Toda tako kot Emmeline Pethick-Lawrence in Mary Neal tudi oni nista del tradicije socialnega dela. Razmejitev med »strokovno in nestrokovno zgodovino« je povzročila, da njuno sodelovanje v kampanjah ter njuno socialno in prostovoljno delo v širši zgodovini socialnega dela niso omenjena. Prav gotovo pa odstirata (tako kot številni, ki so jima sledili) bežen pogled na drugačno, radikalnejšo preteklost socialnega dela.

V istem obdobju je mogoče prepoznati vizio socialnega dela v skupnosti in sodelovanja v kampanjah pri Jayne Adams in Berthi Reynolds v ZDA (Reisch, Andrews 2002). Ali pa v vidikih modelov socialnih ukrepov v okviru nastanitvenega gibanja v Kanadi in pri delu Mary Jenison, ustanovitvene članice Kanadskega združenja za socialno delo (*Canadian Association of Social Work*), ki je zaslovela s svojim naprednim delom z otroki, mladimi in brezposlenimi delavci v Hamiltonu in se je zaradi svojih stališč in dejavnosti znašla na »rdeči listi« vlade (Jennissen, Lundy 2011).

Morda najzanimivejši nebritanski primer iz tistega obdobja je Mentona Mosser, švicarska pionirka na področju socialnega dela. Rodila se je leta 1874 v premožni družini. Pri 17 letih je odšla študirat zoologijo na züriško univerzo, potem pa se je preselila v London. Leta 1897

je začela študirati socialno delo na Univerzi v Cambridgeu. Tam se je ukvarjala s poučevanjem v večerni šoli, hkrati pa je imela stike z reformističnim in nastanitvenim gibanjem v Londonu. Leta 1903 se je preselila nazaj v Švico, predavala o socialnem varstvu in ustanovila različne dobrodelne organizacije za slabovidne ljudi ter ambulanto za tuberkulozne bolnike in bolnice. Čeprav se je leta 1909 poročila in je imela dva otroke, je bila lezbijka – in po prvi svetovni vojni je živela razkrita. Sodelovala je pri začetnih pobudah socialnega dela v Švici, vendar jo je država čedalje bolj zavračala, ko je postala ustanovna članica švicarske komunistične partije (Hering 2003). V tridesetih letih je vodila organizacijo Red Aid. To je bila mednarodna organizacija socialnih služb, ki je po svetu pomagala ljudem, ki so jih preganjali zaradi političnih prepričanj, prav tako pa je aktivno podpirala revolucionarno Španijo (Schilde 2009, Hering 2003).

Z Mentono Mosser smo prišli do tretjega obdobja, do tridesetih let 20. stoletja »skrajnosti«. V tem času je zacvetela množica organizacij socialnega dela, ki so bile v določenih oblikah povezane z mednarodnim komunističnim gibanjem (Schilde 2009). Morda najzanimivejši primer dejavnosti neformalnega socialnega dela v tem obdobju so bile službe socialnega varstva, ki so jih ustanovili v republikanskih bojnih vrstah med špansko državljansko vojno in revolucijo.

Projekte socialnega varstva v republikanski Španiji so izvajali na treh stopnjah. Prvič, pred uporom proti frankizmu je večina sirotišnic delovala pod okriljem katoliške cerkve – to so bili surovi in kruti kraji. Večina redovnic in duhovnikov je bila odkrito frankistov in ob uporih so zbežali k fašistom in opustili svoje naloge (De La Mora 1939). Zaradi krize je morala republikanska vlada sredi vojne ustanoviti program socialnega varstva za otroke – to nalogo so izvedli pod vodstvom Constancie De La Mora z aktivno podporo številnih radikalnih socialnih delavcev in delavk iz ZDA, med katerimi je bila tudi Virginia Malbin. Pripotovala je v Španijo v okviru Nacionalne komisije socialnih delavcev za pomoč španski demokraciji (*National Social Workers Committee to Aid Spanish Democracy*) (*ibid.*, Bermack 2005).

Drugič, anarhistična ženska organizacija Svobodne ženske (*Mujeres Libres*) je pomagala zasnovati množico ljudskih kuhinj, otroških vrtcev, izobraževalnih projektov in bolnišnic, ki so poskrbeli za socialne potrebe ljudi, se spopadala z zatiranjem španskih žensk v tridesetih letih, osvobajala ženske, da so se pridružile civilnim enotam vojske, in se dejavno bojevala za revolucijo (Ackelsberg 2005).

Na koncu omenimo še vrsto pobud, v grobem povezanih (vsaj po usmeritvi) z mednarodnimi brigadami, ki so se odzvale na človeško krizo, ki jo je povzročila vojna. Esme Odgers je bila mlada avstralska komunistka, ki je prišla v Španijo in takoj začela delati z begunskimi otroki in sirotami (Fyrth, Alexander 1991). Leta 1937 je pomagala ustanoviti »Program rejniških staršev za otroke v Španiji« (*Foster Parents Plan for Children in Spain*) skupaj z novinarjem Johnom Langdon-Daviesom in humanitarnim delavcem Ericom Muggeridgeom (danes je to zelo mainstreamovska organizacija socialnega dela *The Plan*). Vsi trije so na lastni koži doživeli stisko begunskih otrok in tistih, ki so osiroteli med špansko državljansko vojno, zato so ustanovili organizacijo *Colonia Infantil*. Ta je otrokom zagotavljala hrano, prenočišče in oblačila. Prav tako pa so začeli uporabljati umetnost, gledališče, igre in druge dejavnosti, da bi otroke naučili spretnosti spoprijemanja z vojno travmo (to so bila ena prvih eksperimentiranj v umetnostni in dramski terapiji).

Toda španska državljanska vojna je vplivala tudi na Britanijo. Britansko gibanje za pomoč Španiji (*Aid Spain Movement*) se je med letoma 1936 in 1939 odzvalo na raznovrstne potrebe republikancev. To je denimo pomenilo tudi zbiranje denarja, da bi baskovske otroke umaknili v Britanijo, tam so jih nastanili pri britanskih družinah in v sirotišnicah. Pri tem prizadevanju je sodelovala množica uveljavljenih socialnih delavcev in delavk, med njimi tudi Eleanor Rathbone (Pederson 2004). Gibanje za pomoč Španiji je ustanovilo tudi mreže solidarnosti, ki so priskrbele hrano in denar ter podpirale družine tistih, ki so zapustili Veliko Britanijo, da bi se pridružili različnim brigadam v boju proti fašističnim silam (Fyrth 1986).

Doslej smo navajali primere iz obdobja pred drugo svetovno vojno. »Neformalno socialno delo« pa je vzniknilo tudi med velikimi družbenimi protesti v poznih šestdesetih letih. Uporništvo v šestdesetih letih je postavilo temelje za korenit premislek o značilnostih, teorijah in ciljih socialnega dela (Lavalette 2011 a). Gibanja, ki so zahtevala ženske pravice, pravice istospolno usmerjenih in temnopoltih in so hotela izkoreniniti rasizem, so zaznamovala razprave, ki so v socialnem delu potekale zlasti na področju pojmovanja represije, neenakosti in nepravilnosti. Ta zapuščina je opazna še danes.

Kljub temu pa se še vedno srečujemo z zmotnim prepričanjem, da »radikalno socialno delo« nima mesta v praksi. Z našimi primeri smo odstrli pogled na prakso, ki temelji na radikalizmu (ali neformalnem socialnem delu) in namiguje, da je zapuščina (sicer nepriznana) teh projektov v praktičnih metodah navzoča še danes. Prav tako lahko najdemo primere neformalnega socialnega dela, ki je del gibanja za pravice socialnega varstva v ZDA iz šestdesetih let, ko so številni socialni delavci in delavke, denimo Bill Pastreich, Rhoda Linton, Richard Cloward in drugi iz centra Community Action Training Centre imeli vodilno vlogo v gibanju. Ti delavci in delavke so organizirali in vodili kampanje družno s skupinami temnopoltih žensk, ki so opozarjale na revščino, zavzemali so se za izplačila iz socialnega varstva in za celo vrsto drugih političnih in socialnih pravic (Nadasen 2005).

SKLEP: PREPOROD RADIKALNEGA SOCIALNEGA DELA

V članku sem razpravljajal o tem, da je socialno delo sporna dejavnost in da je njegova prihodnost »na voljo vsakomur«. Če želimo vzpostaviti bogatejše, dejavnejše, manj patologizirajoče in nadzirajoče socialno delo, se moramo bolj kot doslej poglobiti v teoretske razprave o družbenem gibanju. To je potrebno, da bi razumeli dinamiko dejavnosti družbenega gibanja, saj so takšna gibanja bogat vir sredstev, s katerimi lahko kritično pretresemo sedanost in premislimo o drugačni prihodno-

sti. Če torej želimo oživiti dejavnejšo prakso socialnega dela, se moramo poglobiti v dejavnost družbenega gibanja.

Prav tako trdim, da v obdobjih povečane dejavnosti družbenih gibanj lahko odkrijemo primere socialnih delavcev in delavk, ki delujejo inovativno in drzno, pri tem pa ustvarjajo projekte neformalnega socialnega dela. Kot so pokazali primeri, so bile te inovacije pogosto novost v socialnem delu (glasba in gledališče v *Krožku upanja*; skupnostne kavarne in zagovorniško delo Zveze sufražetek v East Endu; umetnost in gledališče, s katerima so se v Španiji spopadali s travmo). Toda ko so te metode postale del socialnega dela, so se radikalne, »neformalne« korenine teh dejavnosti izgubile.

V sedanosti in bližnji preteklosti obstaja nekaj vznemirljivih primerov dejavnosti neformalnega socialnega dela v Palestini (Jones, Lavalette 2011) in Libanonu (Lavalette, Levine 2011). Prav gotovo jih je še več, precej več. Na splošno bi bilo socialno delo ob udejstvovanju v takšnih projektih bogatejše, saj ti temeljijo na družbenih gibanjih za boljši svet in drugačno prihodnost.

Prevod iz angleščine: Mateja Petan

VIRI

- ABRAHAMIAN, E. (1982), *Iran between two revolutions*. Princeton: University Press.
- ACKELSBURG, M. A. (2005), *Free women of Spain*. Edinburgh: AK Press.
- BARKER, C., JOHNSON, A., LAVALETTE, M. (2001), *Leadership and social movements*. Manchester: MUP.
- BEAUMAN, K. B. (1996), *Women and the settlement movement*. London: Radcliffe Press.
- BERESFORD, P., CARR, S. (ur.) (2012), *Social care, service users and user involvement*. Birmingham: Jessica Kingsley.
- BERESFORD, P., CROFT, S. (2004), Service users and practitioners reunited: the key component of social work reform. *British Journal of Social Work* 31, 1: 53–68.
- BERMACK, R. (2005), *The front lines of social change: veterans of the Abraham Lincoln Brigade*. Berkley: Heyday Books.

- CALLINICOS, A. (2003), *An anti-capitalist manifesto*. Cambridge: Polity.
- CHARLTON, J. (2000), *It just went up like tinder*. London: Bookmarks.
- DABASHI, A. (2012), *The Arab spring: the end of postcolonialism*. London: Zed books.
- DALE, G. (2005), *Popular protest in the East German revolution: judgements on the street*. London: Routledge.
- DE LA MORA, C. (1939), *In place of splendour*. New York: Harcourt, Brace and Co.
- ENGLANDER, D., O'DAY R. (1995), *Retrieved riches: social investigation in Britain 1840–1914*. Cambridge: Scholar Press.
- FERGUSON, I. (2011), Why class (still) matters. V: Lavalette, M. (ur), *Radical social work today*. Bristol: Policy Press (115–134).
- FERGUSON, I., LAVALETTE, M., WHITMORE, E. (ur.) (2005), *Globalisation, global justice and social work*. London: Sage.
- FERGUSON, I., SMITH, L. (2012), Education for change: student placements in campaigning organisations and social movements in South Africa. *British Journal of Social Work*, 42, 5: 974–994.
- FYRTH, J. (1986), *The signal was Spain*. London: Lawrence and Wishart.
- FYRTH, J., ALEXANDER, S. (ur.) (1991), *Women's voices from the Spanish civil war*. London: Lawrence and Wishart.
- GIDDENS, A. (1991), *The third way: the renewal of social democracy*. London: Wiley.
- GLYN, A. (2006), *Capitalism unleashed*. Oxford: OUP.
- HABERMAS, J. (1981), New social movements. *Telos*, 14, 49: 33–37.
- (1984), *The theory of communicative action*. Cambridge: Polity.
- HARMAN, C. (1983), *The lost revolution: Germany 1919–1923*. London: Bookmarks.
- (1988), *The fire last time*. London: Bookmarks.
- (1999), *A people's history of the world*. London: Bookmarks.
- (2009), *Zombie capitalism*. London: Bookmarks.
- HARVEY, D. (2005), *A brief history of neoliberalism*. Oxford: OUP.
- (2010), *The enigma of capital and the crises of capitalism*. London: Profile.
- HAUSS, G., SCHULTE, D. (ur.) (2009), *Amid social contradictions: towards a history of social work in Europe*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- HAYNES, M. (1984), The British working class in revolt. *International Socialism*, 22: 87–116.
- HERING, S. (2003), A soldier of the Third International: the contribution of the Swiss communist Mentona Moser to the Red Aid. V: Hering, S., Waaldijk, B. (ur), *History of social work in Europe (1900–1960): female pioneers and their influence on the development of international social organizations*. Opladen: Leske + Budrich (89–94).
- HIRST, P., THOMPSON, G. (1996), *Globalization in Question*. Cambridge: Polity.
- HOBHOUSE, R. (1949), *Mary Hughes: her life for the dispossessed*. London: Rokliff.
- HOBBSBAMM, E. (1987), *The age of empire (1875–1914)*. London: Abacus.
- (1994), *The age of extremes (1914–1991)*. London: Abacus.
- JENNISSON, T., LUNDY, C. (2011), *One hundred years of social work: a history of the profession in English Canada, 1900–2000*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- JONES, C. (1983), *State social work and the working class*. London: Macmillan.
- JONES, C., LAVALETTE, M. (2011), 'Popular social work' in the Palestinian West Bank: dispatches from the front line. V: Lavalette, M., Ioakimidis, V. (ur.), *Social work in extremis*. Bristol: Policy Press (15–30).
- KENNEY, P. (2002), *A carnival of revolution: Central Europe 1989*. Princeton: University press.
- KIRKUP, J. (2011), World facing worst financial crisis in history, Bank of England Governor says. *Daily Telegraph*, 6. october. Dostopno na: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8812260/World-facing-worst-financial-crisis-in-history-Bank-of-England-Governor-says.html> (27. 1. 2013).
- KLANDERMANN, B. (1997), *The social psychology of protest*. London: Blackwell.
- LACLAU, E., MOUFFE, C. (1985), *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politic*. London: Verso.
- LANGAN, M. (1998), *Women, oppression and social work: issues in anti-discriminatory practice*. London: Routledge.
- LANGAN, M., SCHWARZ, B. (ur.) (1985), *Crises in the British state 1880–1930*. London: Hutchinson.
- LAVALETTE, M. (2006), *George Lansbury and the rebel Councillors of Poplar*. London: Bookmarks.
- (2011 a), Introduction. V: Lavalette, M. (ur.), *Radical social work today*. Bristol: Policy Press.

- (2011 b), Social work in extremis: disaster capitalism, 'social shocks' and 'popular social work'. V: Lavalette, M., Ioakimidis, V. (ur.), *Social work in extremis*. Bristol: Policy Press (1–14).
- LAVALETTE, M., FERGUSON, I. (2007) (ur.), *International social work and the radical tradition*. Birminham: Venture Press.
- LAVALETTE, M., IOAKIMIDIS, V. (ur.) (2011), *Social work in extremis*. Bristol: Policy Press.
- LAVALETTE, M., LEVINE, B. (2011), Samidoun: grass roots welfare and popular resistance in Beirut during the 33 day war of 2006. V: Lavalette, M., Ioakimidis, V. (ur.), *Social work in extremis*. Bristol: Policy Press (31–50).
- LEWIS, J. (1995), *The voluntary sector, the state and social work in Britain*. Aldershot: Edward Elgar.
- MCADAM, D. (1982), *Political process and the development of Black insurgency*. Chicago: Chicago University Press.
- MILES, L. (2011), LGTB oppression, sexualities and radical social work today. V: Lavalette, M. (ur.), *Radical social work today*. Bristol: Policy Press (79–94).
- MORAN, R., BARDSLEY, S., GILLET, S. (2013), Twenty-first century eugenics?: a case study about the Merton Test. V: Lavalette, M., Penketh, L., *Anti-racist social work today: re-thinking theory and practice*. Bristol: Policy Press.
- MYERS, S., CREE, V. (2008), *Social work: making a difference*. Bristol: Policy Press.
- NADASEN, P. (2005), *Welfare warriors: the welfare rights movement in the United States*. London: Routledge.
- NEAL, M. (1937), *As a tale that is told*. Dostopno na: <http://www.maryneal.org/archive> (27. 1. 2013).
- NOVAK, T. (1988), *Poverty and the state*. Milton Keynes: Open University Press.
- OFFE, C. (1985), New social movements: challenging the boundaries of institutional politics. *Social Research*, 52, 4: 817–868.
- PANKHURST, S. (1932/1987), *The home front*. London: Cresset.
- PAYNE, M. (2005), *The origins of social work: continuity and change*. London: Palgrave Macmillan.
- PEDERSON, S. (2004), *Eleanor Rathbone and the politics of conscience*. New Haven: Yale University Press.
- PENKETH, L. (2000), *Tackling institutional racism*. Bristol: Policy press.
- PETHICK-LAWRENCE, E. (1938), *My part in a changing world*. London: Victor Gollanz.
- POWELL, F. (2001), *The politics of social work*. London: Sage.
- REISCH, M., ANDREWS, J. (2002). *The road not taken*. London: Routledge.
- ROWBOTHAM, S. (2008), *Edward Carpenter: a life of liberty and love*. London: Verso.
- RUIGROK, W., VAN TULDER, R. (1995), *The logic of international restructuring*. London: Routledge.
- SCHILDE, K. (2009), Oppressed today – the winners tomorrow. The ways and works of International Red Aid. A communist world organisation in the force field between Governmental Oppression and Social Work for Political Prisoners. V: Hauss, G., Schulte, D. (ur), *Amid social contradictions: towards a history of social work in Europe*. Leverkusen: Barbara Budrich (165–182).
- SCOTLAND, N. (2007), *Squires in the slums*. London: IB Taurus.
- Shaping Our Lives (2013). Dostopno na: <http://www.shapingourlives.org.uk> (1. 5. 2013).
- Social Work Action Plan (2013). Dostopno na: <http://www.socialworkfuture.org> (1. 5. 2013).
- STEDMAN JONES, G. (1984), *Outcast London*. Harmondsworth: Penguin.
- TARROW, S. (1994), *Power in movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- THOMPSON, E. P. (1955), *William Morris: from romantic to revolutionary*. London: Merlin.
- THOMPSON, N. (2012), *Anti-discriminatory practice: equality, diversity and social justice* (peta izdaja). London: Palgrave.
- TILLY, C. (2008), *Contentious performances*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UPIAS (1974), Union of the Physically Impaired Against Segregation. Aims and Declaration. Dostopno na: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/UPIAS/UPIAS.pdf> (21. 10. 2012).
- WALTON, R. G. (1975), *Women in social work*. London: RKP.